

Marija Nenezić

NOVA ZVEZDA. NEPOZNATA

(Karl Uve Knausgor: *Jutarnja zvezda*, preveo s norveškog Radoš Kosović, Booka, 2023)

Termin koji je sedamdesetih godina dvadesetog veka spontano ušao u javni književni diskurs, kao fikcija nastala na autobiografskom iskustvu ili, kao fikcionalizovan autobiografski događaj najjednostavnije rečeno, tek s pojavom Knausgorove šestotomne *Moje borbe*, postaje literarna tačka rascepa, mesto podele na pristalice i protivnike postupka koji drevnu raspravu o odnosu istine i imaginacije ili zbilje i njene umetničke verzije dovodi do paroksizma. Zapravo, u aktuelnim podelama za i protiv autofikcije, kao da se prepoznaje duh epohe samopotvrđivanja kada se disput o umetničkoj transpoziciji stvarnosti, izvanfiktionalne zbilje, dakle problematizacija umetničkog procesa i postupka, svodi na izvanknjiževnu prepirku o ličnosti autora. I dalje, na proces samopo-

tvrđivanja na literarnom tržištu kao svetom mestu realizacije i pisca i knjige i postupka. Poznata je istorija nastanka *Moje borbe* i njene ogromne popularnosti na globalnom tržištu knjige. Takođe su poznate i posledice koje je takav uspeh imao na lični i privatni život autora. Ali ono što fenomenom čini taj veliki uspeh jeste upravo njegova podsticajna snaga za mnoge pisce u aktuelnoj, kako smo je nazvali, epohi samopotvrđivanja. Ne podsticaj iz čina pisanja već iz posledice tog čina, kada on dobija globalnu prepoznatljivost, slava kao takva, pisac – zvezda, uspeh i moć. Ne čudi zato što je Knausgor dobio mnoge sledbenike i mnoge kritičare, što je autofikcija nehotice postala povod za književne rasprave, a fenomen slave pa i estradizacije knjige nove sociološke interpretacije.

I posle globalnog uspeha *Moje borbe*, jednog ekskursa u impresionistički doživljaj i opis četiri godišnja doba, Knausgor se vraća obimnom romanu. Novi roman *Jutarnja zvezda* ima blizu osam stotina stranica i priču koja se ovoga puta ne može smestiti u okvir autofiktionalne poetike, ali, važno je reći, zadržava knausgorovski stav o svakako najprisutnijem osećanju čoveka aktuelne epohe, egzistencijalnoj strepnji kao, sve češće, novom i doslednom formativnom elementu čovekovog života i razvoja. Ne znači to da je strepnja do sada bila izgnana iz života pojedinca i kolektiva, zapravo je oduvek bila savršena oblikotvorna dimenzija umetničkog dela koje je u njoj pronalazilo oslonac za dalji imaginativni razvoj, ali „slučaj Knausgor” i njegova strepnja ima novu dimenziju i pojav-

ni oblik. Čovek dvadeset prvog veka uveliko stupa na scenu, a Knausgora bismo mogli prepoznati kao njegovog literarnog tumača i, kada je reč o *Jutarnjoj zvezdi*, u izvesnom smislu nastavljača tradicije romana ideje. Kako Knausgor izlazi iz domena autofikcionalnog i ulazi u polje fikcionalizacije svakodnevice i aktualne stvarnosti u kojoj roman nastaje?

Poglavlja *Jutarnje zvezde* naslovljena su imenima junaka čiji se život prati. Unutar-nji, emotivni, mentalni, psihološki status i događaji koji njihove egzistencije okružuju, uslovljavaju i posledično usmeravaju. Arne, Emil, Iselin, Sulvej, Katrin, Justejn, Vibeke i Egil Strej koji će biti ključni nosilac idejne ravni romana, kao interpretativne, filozofske dimenzije događajne zbilje. Ideolog celokupne događajnosti u priči. Jedan pisac i njegova psihotična žena, jedna negovateljica, jedna buntovna mlada žena, jedna medicinska sestra, jedna sveštenica Norveške crkve, jedan detektiv i jedna epizodna junakinja, zarobljena u ideji majčinstva i безусловne predanosti mužu dok posredno suočavanje s problematičnim izborom ne bude bolan iskorak u život izvan konstruisanog porodičnog staklenika. I, naravno, deca i njihova patnja. Ovo potonje kao posledica životnih izbora starijih, kada deca, njihovi potomci, bivaju prepuštena vlastitim spoznajnim i razvojnim fazama, uz formalno roditeljsko prisustvo i, suštinski, njihovo neprisustvo. Jer oni, ti odrasli, sa svojim životima pisaca u pokušaju, neostvarenim karijerama i nezadovoljni sobom i okruženjem, nisu ništa drugo do emancipacije ogromne strepnje koja ih nadilazi, njihov emotivni i saznavni potencijal njome je inhibiran i, što je važno za suštinu ove priče, biva razlogom za njenu romanesknu realizaciju.

Kada pisac Arne koji otvara ovaj obimni roman opisuje završetak jednog dana, a iskazi junaka su ovde predstavljeni u prvom licu i u tonu ispovedne i povremeno refleksivne naracije, on opisuje smiraj toga dana koji baca senku na sve njegove aktivne sastojke, i u tom smiraju, najvažnije, mrak koji se spušta, čulni doživljaj prirodnih zvukova, daleka crvena svetla i šum lišća, da bi naglasio dolazak spokojstva, ali ne zbog toga što se završilo sa dnevnim aktivnostima i što su deca konačno u krevetu i na sigurnom već zbog toga što taj mrak i taj spokoj padaju „nezavisno od njih”. I o tome je ovde reč, u celokupnom ovom romanu, o granicama koje se postavljaju između jednog i drugog bića, između supružnika, roditelja i dece, između ljubavnika, između čoveka i okruženja koje ostaje mistično u svoj toj razotkrivenosti, tim svakodnevnim kretnjama među električnim aparatima, kućnim predmetima, urbanim zvukovima i onim koji dolaze iz prirode... Vidljivi svet materijalne, fizičke stvarnosti, granice njom definisane, postaju nedovoljne i generator su želje nekakvog možda eksperimentalnog iskustva, nepoznatog do sada, izvan antropocentričnog kruga („Dok sam gledao kroz prozor, trudio sam se da potisnem sve zgrade i ulice u pozadinu, i u prvi plan izvučem drveće i biljke, da bih video kako bi svet izgledao da je vegetacija glavna... a ne mi”).

Ta ravan nesigurnosti koja oblikuje junake, nesigurnosti u posao koji obavljaju, ljude koji ih okružuju, konačno, u vlastiti saznavni potencijal, Knausgor sprovodi u spoljašnjoj, pripovednoj dimenziji radnje, a onda u njenom unutarnjem promišljanju kroz au-

to-refleksivni sloj kojim junaci pokušavaju da nađu, krupna je reč u igri, ali izbija iz skoro svake stranice *Jutarnje zvezde*, smisao i svetlost. Poglavlja romana, kao (auto)portreti junaka, njihovih „dela i dana”, mogu u strukturnom rešenju i razumevanju ove knjige da opstanu kao fragmentarne, izdvojene jedinice celine koja ih, kako priča odmiče, ipak dovodi u vezu jedne s drugima. Ne nužno kao rešenje koje doprinosi otkrivanju nekog zapleta, pre kao „doprinos” ideji sveopšteg traganja za već pomenutim smislom. Zaplet koji bi, u klasičnom poimanju, vodio i držao na okupu događaje i likove, zapravo ne postoji. Postoji samo misteriozna, jaka svetlost, zvezda koja se pojavljuje niotkuda i koju svi junaci u svakodnevicama koje vode, na kraju dana, pred sumrak, vide. Ona je jedina vezivna nit naracije koja se razvija na dva plana, u spoljašnjem, vidljivom okruženju i unutaršnjim stanjima junaka. To je tačka zapleta idejne ravni romana, pokretač njegovog refleksivnog plana, nosilac one nevidljive, subliminalne tačke u svakome od junaka koja čini da postaju filozofi, tumači „prvih i poslednjih stvari” („Svet nije isto što i stvarnost; svet je fizička realnost u kojoj živimo a stvarnost je sve što znamo, mislimo i osećamo”).

Knausgor nam pokazuje da se njegovi junaci, u otuđenim vezama, u poslovima koji ih ne ispunjavaju, u ambicijama koje se ne ostvaruju, kreću po fizičkoj realnosti mehanizmima naučenih i predvidljivih kretnji. Opis onoga što čine, kao i u *Mojoj borbi*, savršena je slika mehaničkog odnosa prema svakodnevici, jutro i spremanje doručka, razgovori s ukućanima, detalji odevnih kombinacija, kretnje običnog jutra, običnog dana i obične večeri, tako sugestivno izložene da u njima prepoznajemo vlastite, iz vlastitih dana i vlastitih ritualnih radnji. Svakodnevica čoveka dvadeset prvog veka i, potom, neobična zvezda koja tu svakodnevicu razbija i stvara uslov za jednu drugačiju priču. U tom trenutku, obično se oneobičava, svakodnevno klizi niz strminu fizičke realnosti u neizvesnost metafizičkog. Tu je Knausgor zakoračio u zabran koji će ovaj roman učiniti romanom ideje, povremeno ga uvesti u polje fantastičkog, zvezda, kao obličje pojavno čudnog polako će uploviti u čudesno koje će biti i presek svih filozofema izrečenih u romanu i svih razumom neobjašnjivih događaja u njegovom toku. Takođe, nit koja povezuje već pomenute fragmentarne priče i njihove junake – šta je njena funkcija? Vezivni sastojak elemenata radnje, fikcionalizacija sociokulturološkog simptoma savremenog doba koji je i omogućio ovakvu priču; stanje čoveka koji oseća da mu znanje kojim raspolaže nije dovoljno, da svet, ta „fizička realnost” ne korespondira sa stvarnošću onoga „što znamo, mislimo i osećamo”. Stanje čoveka koji traga za – čudom! Onog koji sa zavišću posmatra srednjovekovnog čoveka kome čuda nisu bila potrebna, koji nije mnogo znao, ali je verovao i s tim verovanjem savladavao i strah i misao o smrti, koji je uz čuda i s čudima živio kao što Knausgorovi junaci žive s ukućanima i nerazumevanjem Drugog, s poslovima i kreditima, bankama i ambicijama, venčanjima i razvodima, svim tim znanjem koje im ne pomaže da prežive jer je balast epohe ogroman, a smrt blizu, nit je poznaju nit je verom mogu prevazići. Tada junak romana postaje ideolog svih esencijalnih tačaka poznate nam civilizacije, promišlja antičku i hrišćansku mitologiju, filozofske sisteme, su-

očava se s idejom smrti i, tragajući za čudom, priziva besmrtnost. Daje to jednu drugačiju teksturu do sada poznatoj knausgorovskoj pripovednoj ritmici, ali dosledno je na tragu njegove potrebe da pronikne u „misteriju” odnosa čoveka i prirode. Setimo se koliko je odličnih stranica posvetio oblacima i njihovim oblicima, koliko je skandinavska priroda u *Mojoj borbi* bila obavezni mizanscen fizičkih dešavanja, prostor kojim junak suvereno korača, sa znanjem da mu pripada, da je oduvek bio tu i da će tu biti zauvek. Sve dok zahuktalost tog poznatog života ne stvori misterioznu zvezdu. A onda i drugu opažajnu perspektivu za junake. Jer, morao ju je stvoriti. Čudo. Priželjkivano nepoznato i nesaznato. Da bi, konačno, mogao da veruje. Da bi mu, konačno, bilo lakše.